

BUDDLEJA DAVID II FRANCHNING SHAHRISABZ SHAROITIDA INTRODUKSIYASIGA DOIR

A.L.Raximov, Q. Qayumova

Qarshi davlat universiteti. Qarshi. O‘zbekiston.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Buddleja davidii Franch. ning tabiiy va madaniy holda tarqalishi, tur va navlarning botanic tavsifi, introduksiya sharoitida gullashi, ekologik omillarga bardoshi o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: *Introduksiya, genotip, ekologik, generativ, faza, Dovud buddleyasi-Buddleja davidii Franch., kuchaladoshlar,*

Introduksiya qilingan o‘simlikning holatini belgilaydigan asosiy ko‘rsatkich – bu uning o‘sishi va rivojlanish jarayoni bo‘lib, u genotipdan tashqari ekologik omillarning ta‘sirida ham amalga oshadi [144; 264-b.].

O‘simliklarning generativ fazaga o‘tishi uning yangi sharoitga moslashganligi darajasini muhim ko‘rsatkichlardan biridir [129; 279-b.].

Dovud buddleyasi-*Buddleja davidii* Franch. – kuchaladoshlar oilasi, buddleya turkumiga kiradi.

Tabiiy holda Xitoyning markaziy va g‘arbiy rayonlarida tarqalgan. Nomi uni kashf qilgan fransiyalik missioner va tabiatshunos Arman David sharafiga qo‘yilgan. Yangi Zelandiya va Avstraliyaning tabiiy o‘rmon ekosistemalarida, shuningdek Qo‘shma Shtatlar va Buyuk Britaniyaning ayrim tumanlarida keng tarqalgan.

Vatanida bu butalar balandligi 4 m ga yetadi, Shahrisabz shahri sharoitida boyi 2-3 metrga yetadi.

Barglari oval-lanset shaklda, uchi o‘tkir, uzunligi 25 sm gacha yetadi, kumush-kulrang.

Gullari mayda, diametri 1,5 sm keladi, oq, siren yoki to‘q-siyoh ranglarda, to‘pgullari uzun novdalarining uchidagi yirik shingillarda joylashgan.

Gullash davri iyun oyidan kuzgacha davom etadi. Lekin urug‘ hosil qilmaydi. Ko‘plab forma va navlari mavjud. Ular bir-biridan tupining shakli, rangi va to‘pgullarining o‘lchamlari bilan farq qiladi. Bular orasida och-krem yoki qizil, oq va purpur, nafis pushti yoki yorqin siyoh ranglari uchraydi. Eng keng tarqalgan navlari:

- Yapon buddleyasi (*B. japonica*) – bo‘yi 3 m ga yetadigan tez o‘sovchi buta. Guruhlab va alohida ekiladi;

- Oqgulli buddleya (*V. albiflora*) – tik o‘sadigan, to‘pgullari konussimon shaklda, gullari oqish-siren yoki oq rangda;

- **Qor buddleyasi (*B. nivea*)** – bargi, novdasi va to‘pguli oq rangdagi qalin tuklar bilan qoplangan;

- **Sharsimon buddleya (*B. globosa*)** – yorqin sariq rangdagi to‘pgullari kuchli aromatga ega, issiq o‘lkalarda tarqalgan;

- **Navbatma-navbat bargli buddleya (*B. alternifolia*)** – quruq va ochiq joylarda o‘sadi. Gullari liliya rangida.

Shahrisabz sharoitida 26 maydan boshlab oktabr oyining birinchi dekadasigacha gullagani kuzatildi. Gullari nektga boy bo‘ganligi uchun kapalaklarni, asalarlarni, kolibrilarni jalb etadi.

1 rasm. *Buddleja davidii* Franch. ning urug‘i, bargi, guli.

Urug‘i elliptik, mayda, ikkala uchida qanotlari bor. Ko‘p miqdorda urug‘ hosil qiladi, shamol va suv yordamida oson tarqatiladi.

Buddlelar ikkala Amerika qit'asida, Sharqiy Osiyoda, Afrikaning janubiy qismida uchraydi. Ko'pincha ular tog'larning yon bag'irlarida o'sadi, mevalaydi va urug' hosil qiladi.

O'zbekistonga jumladan Shahrisabz shahriga 2012-2014 yillarda keltirib, introduksiya qilindi. Ammo bizni sharoitimizga introduksiya qilingan buddleyaning forma va navlari urug' bermayotganligini ko'rishimiz mumkin. Shu sababdan Buddleya bizni sharoitimizda faqatgina qalamchasidan ko'paytirilmoqda. Bu o'simlik sho'rlanishga va qurg'oqchilikka ancha bardoshli, lekin namlik yetarli bo'lganda juda yaxshi o'sadi. Sovuqqa ancha chidamsiz.

Qarshi shahrida sho'rlanishga va qurg'oqchilikka ancha bardoshli ekanligi kuzatildi, namlik yetarli bo'lganda yaxshi o'sadi. Sovuqqa va kuchli issiqqa ancha chidamsiz. Qulay sharoitda juda yaxshi rivojlanadi. Shahrisabz shahrida yaxshi o'sib mo'l gulladi, Qarshida issiqdan qiynaladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Плотников Л.С. *Научные основы интродукции и охраны древесных растений флоры СССР*. М.: Наука, 1988. 264 с.

2. Некрасов В.И. *Основы семеноведения древесных растений при интродукции*. М.: Наука. 1973. - 279 с.